

Dr. Vojeslav Molè o Ivanu Cankarju.

Jugoslovanski polk v Tomsku v Sibiriji je izdajal lansko poletje lastno glasilo — tednik — »N a š l i s t«. Urejeval ga je dr. Vojeslav Molè. Po ameriških čeških listih so v juliju leta 1919. izvedeli, da je umrl Ivan Cankar. V št. 3. in 4. je napisal urednik o njem prav čeden podlistek, katerega glavne misli tu posnamemo, saj bodo le redki tisti rojaki v domovini, ki jim bo kdaj ta list iz daljne tujine prišel pred oči.

Najprvo poudari Molè ogromno važnost Cankarjevo v občem razvoju naše domače kulture, ki se kaže v prvi vrsti v njegovem uspešnem boju proti lažirodobju in lažinarodni umetnosti, kot jo je gojil Govekar in njegov krog. Potem poudari njegovo važnost kot mojstra jezika. »Če se primerja njegov (in Župančičev) jezik s tistim, ki so ga pisali poprej, se nehoté zdi, kakor da je to popolnoma nov jezik, čeravno je pristno slovenski in takšen, kakršnega govorijo v resnici naši ljudje. Njegov jezik zveni in poje in je tako gibčen, da lahko izraža najmanjše senčice misli in čuvstva — kadar pa biča, grmi, se bliska in udari.«

Kot človek-umetnik je Cankar pesnik hrepenenja. Človek sanjač, ki pa vidi okolu sebe samo zlobo, sovraštvo in zlo. Vidi ideal, a ne more k njemu, zato je prvotno pesimist. Posledica tega svetovnega naziranja so bolne, zasanjane postave, ki hrepene nekam, kamor vemo, da jim ne bo mogoče. Satira mu potem pomaga preko tega brezupnega pojmovanja življenja in slednjič se le pribori do vere v »zmažo, ki je gotova in ki mu je nihče ne more odvzeti, ker nam govori o njej cela naša notranjost, celo naše hrepenenje, potom katerega šele postaja človek človek in življenje življenje«. Njegova pot gre od zanikanja življenja k pritrjenju, od pesimizma k optimizmu.

H koncu označi I. Cankarja kot umetnika s temi-le besedami:

»Cankar je bil otrok svojega časa. Njegovo delovanje se je začelo v času, ko je šel skozi celo Evropo svež, oživljajoč dih nove umetnosti in je postala poezija in z njo cela literatura glasnik novih umetniških struj in duševnih preživanj, ki so jih bili poprej sicer tudi že slutili, a jih je odkrila šele moderna znanost in jim dala umetniški izraz šele moderna umetnost. Vse to se je samoobsebi umevno zrcalilo tudi v Cankarjevem delovanju. Nismo še imeli kritika, ki bi bil osvetlil to stran Cankarjevega ustvarjanja, — njegovo razmerje napram starejši in sodobni evropski literaturi, gotovo pa je to obširno in hvaležno polje in se bodo dale najti tesne, četudi mnogokrat nezavestne zveze med Cankarjem in zlasti moderno francosko in belgijsko literaturo na eni in skandinavsko in rusko na drugi strani. Cankar ni bil epigon in ni nikogar posnemal; bil je preveč genijalen in samonikel, da bi bil kogarkoli kopiral. Da se pa dajo zaslediti pri njem tudi tuji vplivi, je samo čisto naravno in dokazuje, da je pazno sledil pridobitvam svojega časa. In zdi se mi, da je pokazal n. pr. v svoji divni noveli 'Polikarp', da ni nič manjši mojster-slikar psiholoških preživanj kakor Rus Leonid Andrejev, Poljak Przybyszewski ali Šved Strindberg.

V jedru svojega delovanja pa je bil vedno skozinkoz Slovenec, bil je tako slovenski, kakor še nihče pred njim. In če hočemo imenovati najboljšega pisatelja slovenske zemlje in slovenskega življa, lahko imenu-

jemo (poleg pesnika Župančiča) samo njegovo ime. V vseh njegovih spisih od najmanjših črtic do romanov, od pamfletov in fars do dramatičnih del — diše slovenska zemlja, kakršna je v resnici in kakor je ni videl in slikal še nihče pred njim. Razorane brazde in pomladne ptice nad njimi, šumeče dobrave in griči, na katerih valovi v vetru pšenica in se bleščijo skozi zelenje bele kapelice in cerkve, — doline, skozi katere peljejo široke ceste, — naša jesen z uvelimi lesovi, blatnimi poti in otožnimi, večno potujočimi oblaki na obzorju, — vse zremo pred sabo, kakor da hodimo v sanjah skozi te kraje. In vidimo ljudi, ki smo jih srečavali dan na dan v resničnem življenju, same znanice, ki jih poznamo že iz mladih let in so prišli zdaj naenkrat k nam in nam govorijo o svojih sanjah, o svojem hrepenenju, — same znane besede in vendar tako neskončno lepe, kakor da sanjamo z odprtimi očmi, poslušamo in zremo zarjo, ki se zažiga pred jutrom nekje visoko za gorami. Cel kalejdoskop slovenskega občinstva vstaja pred nami: kmetje, hlapci, dekle, študentje, župani, otroci, učitelji, učiteljice, delavci, bleđa, bolehná dekleta, stare ženice, potepuhi, — vsak s svojo dušo polno sanj in hrepenenja.

Včasih se izpremeni množica v simbol in 'Potepuh Marko' — simbol slovenskega značaja in temperamenta — roma po beli cesti skoz življenje in čudovito lepo opisano domovino in išče cilj svojega hrepenenja — kralja Matjaža. In ko ga najde, se mu zasmeje dvoje črnih oči mlade ciganke — in spet ga žene hrepenenje v svet... — Med vsemi Cankarjevimi slikami pa je narisana z najglobljo ljubeznijo in največjim mojsterstvom slika kmečke ženice — njegove matere. Noben slovenski pesnik in malo mojstrov svetovne literature je posvetilo, spominu svoje matere takšne umotvore, kakršne so tiste Cankarjeve črtice, ki govorijo o njegovi materi. In zdi se mi, da postaja tudi ta slika mnogokrat simbol in se zliva v enoten pojem z opisom vrhniške okolice, njenih dolin, gričev, vrhov in cest, od katerih je gnalo pisatelja v svet hrepenenja, in h katerim se vrača v vseh bridkostih in razočaranjih življenja, in ki jim je vsem skupaj ime — domovina.

Če izvzamemo par novel, katerim je vzeta snov iz življenja dunajskih čeških delavcev, so vsa vprašanja, ki jih obravnava Cankar v svojih spisih, vprašanja slovenske duše. Zanima ga vse, kar se je tekom dolgih stoletij nakopičilo v zavesti slovenskega naroda in išče izhoda. In Ivan Cankar je dal tej vsebini duševnih in čuvstvenih teženj našega naroda najpopolnejšo umetniško obliko.«

Frst.

Ivan Cankar: Posvečenje Simonu Gregorčiču.

Med fragmenti pokojnega brata sem dobil začetek prvega poglavja na širje zasnovane literarno-kritične študije o moderni struji v slovenski literaturi. Napisan je samo naslov: Posvečenje Simonu Gregorčiču; z rimsko številko je zaznamovano prvo poglavje in napisana prva stran. Ni mi znano, če je to študijo sploh nadaljeval in če se ni mogoče ostali rokopis kje izgubil. Tistih par vrstic pa, ki jih je napisal, zasluži, da jih priobčim, ker so značilne za našo moderno. To-le je napisano:

»Pred dvajsetimi leti, v onem zdavnem, tako lepem času, ko se je rodila nova slovenska pesem, ta sijajna